

ΤΟ «ΔΙΛΗΜΜΑ» ΤΟΥ ΑΡΙΟΝΟΣ ΣΤΟΝ ΗΡΟΔΟΤΟ (Ἡρόδ. 1, 24)

Ὁ Ἡρόδοτος εἶναι, ὡς γνωστόν, ἡ παλαιότερη πηγή, ποῦ ἔχομε, γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ταξιδιοῦ τοῦ Ἀρίωνος καὶ τὴν περιπέτειά του με τοὺς ληστές στο πλοῖο. Ἡ παράδοση αὐτὴ ἦταν γνωστὴ στὴν Ἀρχαιότητα καὶ εὐρύτερα διαδεδομένη. Χωρὶς ἀμφιβολία ὁ Ἡρόδοτος εἶχε ὑπ' ὄψιν του παλαιότερες ἀφηγήσεις σχετικὰ με τὸν Ἀρίωνα, ποῦ τὶς ἀξιοποίησε μέσα στὴ νουβέλλα του¹. Αὐτὸ προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο, με τὸν ὁποῖο γενικὰ ὁ Ἡρόδοτος ἀντλοῦσε τὸ ὕλικό του γιὰ τὰ «μὴ ἱστορικά» τμήματα τοῦ ἔργου του, καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο, ποῦ ἀπαντᾷ ἡ ἀφήγηση στοὺς μεταγενέστερους συγγραφεῖς — ὄχι μόνο στὰ σημεῖα, ποῦ συνάπτονται αὐτοὶ με τὸν Ἡρόδοτο, ἀλλὰ κυρίως στὶς ἀποκλίσεις τους. Ἄν ἡ πηγὴ αὐτὴ ἦταν "ein novellistisches Volksbuch"² ἢ προφορικὴ παράδοση — ποῦ φαίνεται πὼς εἶναι τὸ πιθανώτερο —, εἶναι ἓνα ζήτημα, ποῦ οὔτε νὰ λυθῇ μπορεῖ, οὔτε καὶ ἰδιαίτερη σημασία ἔχει τώρα γιὰ τὸ συγκεκριμένο θέμα μας. Ἀκόμῃ καὶ ὅλη ἡ ἱστορία γιὰ τὸν Ἀρίωνα στὶς λεπτομέρειές της δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἄμεσα. Πάντως ὁ Πλούταρχος³ με τὴν παραλλαγή, ποῦ μᾶς παραδίδει, δείχνει, ὅτι δὲν ἀντλεῖ ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο — ὅπως κά-
νει λ.χ. ὁ Γέλλιος⁴, ποῦ μεταφράζει σχεδὸν τὸν ἱστορικό. Τὸ ἴδιο ἰσχύει προφανῶς καὶ γιὰ τὸν Λουκιανὸς⁵, ποῦ ὅπως καὶ ὁ Πλούταρχος ἀνάγεται

1. Ὁ ἴδιος ἀναφέρεται σαφέστατα σὲ δύο πηγὲς τῆς παραδόσεως, σὲ μιὰ Κορινθιακὴ καὶ σὲ μιὰ Λεσβιακὴ (1, 23): «λέγουσι Κορίνθιοι (ὁμολογεῖται δὲ σφι Λέσβιοι)...» καὶ 1, 24, 8: «ταῦτα μὲν νῦν Κορίνθιοι τε καὶ Λέσβιοι λέγουσι». Γιὰ τὸν Ἀρίωνα ὁμοῦς ὑπάρχει — κατὰ τὸν Ἡρόδοτο — καὶ μιὰ τρίτη πιστοποίηση: Τὸ «ἀνάθημα χάλκεον» τοῦ Ἀρίωνος στοὺς Ταῖναρο, ποῦ παρίστανε ἄνθρωπο ἐπάνω σὲ δελφίνι. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὅσα ἄκουσε ὁ Ἡρόδοτος ἀπὸ Κορινθίους καὶ Λεσβίους πρέπει νὰ ἀνάγωνται ἀρχικὰ σὲ μιὰ κοινὴ πηγή. Γιὰ τὸ ὅλο θέμα βλ. D. Fehling *Die Quellenangaben bei Herodot. Studien zur Erzählkunst Herodots*, Berlin-N. York (W. de Gruyter) 1971, κυρίως σσ. 17 κ. ἑ.

2. Grusius, R. E. στο ἄρθρο "Arion" (II, 1, 1895, στ. 837).

3. Ἐπὶ τὰ σόφων συμπ. 18.

4. Noctes Att. 16, 19. - Ὁ Πausanias 3, 25, 7 ἀναφέρειται σαφέστατα στὸν Ἡρόδοτο: «τὰ μὲν οὖν ἐς αὐτὸν Ἀρίωνα καὶ τὰ ἐπὶ τῷ δελφίνι Ἡρόδοτος εἶπεν ἀκοὴν ἐν τῇ Λυδία συγγραφῇ».

5. Ἐνάλ. διὰλ. 8.

σὲ παλαιὰ καὶ εὐρύτατα γνωστὴ παράδοση. Τὸ ὅτι ὁμως στὴν ἀφήγησι τοῦ Πλουτάρχου ὑπάρχει γνήσιο «πλουτάρχειο» στοιχείο, ποὺ δίνει προσωπικὸ χρῶμα στὴν παρουσίαση τοῦ παλαιοῦ ὑλικοῦ, φαίνεται κυρίως στὴν περιγραφή, ποὺ κάνει ὁ Πλουτάρχος γιὰ τὸν Ἀρίονα, ὅταν λέγῃ, ὅτι ὁ κιθαρωδὸς πεσμένος ἤδη στὴ θάλασσα στρέφει τὸ βλέμμα του στὸν ἑναστρο οὐρανὸ καὶ «καθορῶν τὸν οὐρανὸν ἀστέρων περίπλεων καὶ τὴν σελήνην ἀνίσχουσιν εὐφραγῆ καὶ καθαρὰν, ἐστώσης δὲ πάντῃ τῆς θαλάσσης ἀκύμονος...» σκέφθηκε, ὅτι δὲν εἶναι ἓνας «ὁ τῆς Δίκης ὀφθαλμός», ἀλλὰ ὁ θεὸς μὲ ὅλα αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν στὸν οὐρανὸ ἐπιβλέπει ὅσα πράττονται στὴ γῆ καὶ στὴ θάλασσα. Ἡδὴ ὁ Wilamowitz ἐπεσήμανε τὴν ἰδιαίτερη φυσιογνωμία τοῦ πλουτάρχειου κειμένου¹. Βέβαια εἶναι φανερό, ὅτι ἐδῶ ἐξαίρεται ἡ εὐσέβεια τοῦ αἰοίδου· αὐτὸ ὁμως εἶναι παλιὸ στοιχείο, ποὺ ἀπαντᾷ καὶ στὸν Ἡρόδοτο καὶ ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ μεταγενέστερους συγγραφεῖς. Πρέπει ὁμως νὰ τονισθῇ, ὅτι στὸν Ἡρόδοτο δὲν γίνεται καθόλου λόγος εἰδικὰ γιὰ τὴν εὐσέβεια τοῦ Ἀρίονος· παρὰ ταῦτα ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ «θεοφιλία» τοῦ ποιητῆ ἐνυπάρχουν ἤδη στὸν τρόπο τῆς σωτηρίας του². Ἐξ ὅμως ἀπὸ τίς λεπτομέρειες τῆς ὅλης ἱστορίας, μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ κυρίως ἓνα κεντρικὸ σημεῖο τῆς ἡρόδοτειας ἀφηγήσεως: ἡ στιγμή τοῦ κινδύνου καὶ ἡ ἀντιμετώπισή του ἀπὸ τὸν Ἀρίονα. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει σαφέστατα, ὅτι οἱ ναῦτες κατέστρωσαν σχέδιο, νὰ ληστέψουν τὸν Ἀρίονα. Εἶναι χαρακτηριστικὸ γιὰ τὸ ὑπόλου σχέδιο τῶν ναυτῶν, ὅτι καὶ ὁ Ἡρόδοτος καὶ οἱ ἄλλες πηγὲς χρησιμοποιοῦν τὸ ἴδιο ρῆμα πρὸς χαρακτηρισμὸ τῶν δολί-ων σκέψεων τῶν ναυτῶν³ — ὄχι μόνον διότι τὸ ρῆμα ἐκφράζει ἀκριβέστατα τὴν πρόθεση τῶν ληστῶν, ἀλλὰ καὶ διότι ἤδη ἡ πρώτη γραπτὴ διατύ-πωση τῆς ἱστορίας, ποὺ εἶναι σίγουρα ὁ Ἡρόδοτος, καθιέρωσε γλωσσικὰ καὶ ἐπέβαλε τὴ λέξη⁴.

Ἐνῶ ὁμως στὸν Ἡρόδοτο ὁ στόχος τοῦ «ἐπιβουλεύειν» εἶναι σαφὴς («ἐκβαλόντας ἔχειν τὰ χρήματα»)⁵, δηλαδή: α) νὰ τὸν ρίξουν στὴ θάλασσα

1. Hermes 25, 1890, 224.

2. Ὁ Πλουτάρχος ἐπιμένει σ' αὐτὸ τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τῆς «θεοφιλίας», πβ. 18 (161e): «ὥς θεοφίλης ἀνὴρ φανείη». Αὐτὴ ἡ ιδιότητα ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὸν Δίωνα Χρυσόστ. 37 (ρ. 455 M): «Θεοφίλης μὲν γὰρ αὐτὸς ἦν, ὥστε...». - Ὁ θεὸς Ἀπόλλων ἀμείβει τὸν εὐσεβῆ αἰοίδῃ μὲ μιὰ «θαυμάσια» σωτηρία. Ὅπως ἡ ζωὴ τοῦ αἰοίδου ἦταν ἀφιερωμένη στὴ λατρεία καὶ τὸν ἔπαινο τῶν θεῶν, ἔτσι καὶ ἡ τελευταία του στιγμή δένεται μὲ τὸ ἄσμα τοῦ Ἀπόλλωνος.

3. Ἡρόδ. 1, 24, 2: «ἐπιβουλεύειν», Πλουτ.: «ἐπιβουλεύοντας», Λουκιανὸς «ἐπιβουλεύουσιν».

4. Τὸ ρ. «ἐπιβουλεύειν» ἀπαντᾷ στὸν πεζὸ λόγο γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ. Στὴν ποίηση μόνο: Τυρτ. 4, 8D. (= West), ἂν δεχθούμε τὴν παραδεδομένη γραφή «μηδέ τι ἐπιβουλεύειν» («μηδέ τι βουλεύειν» corr. Bach, ὁ ὁποῖος καὶ προσέθεσε στὸ τέλος τοῦ στίχου: <σκολιόν>). Ἡδὴ ὁ Dindorf διατηρεῖ τὴν γραφὴ διορθώνοντας ἀπλῶς: «μηδ' ἐπιβουλεύειν».

5. «ἐκβαλόντας» σημαίνει ἐδῶ: «ἀφοῦ τὸν πετάξουν ἀπὸ τὸ πλοῖο», ὄχι «ἀφοῦ τὸν ἀποβιάσουν στὴ γῆ», ὅπως E 59: ἔκβαλε δίφρου, κυρίως ὁμως ο 481: ἔκβαλον. Τὸ ὅτι ἡ μτχ. ἐδῶ

καὶ β) νὰ τοῦ πάρουν τὰ χρήματα, στὸν Πλούταρχο τὸ συντακτικὸ ἀντικείμενο ὑπερακοντίζει τὸν κεντρικὸ στόχο — ποὺ εἶναι ἡ ἀπόκτηση τῶν χρημάτων — καὶ καθορίζεται μὲ τὴ διατύπωση «*ἀνελεῖν αὐτόν*». Φυσικὰ σ' αὐτὴ τὴ διατύπωση ἐμπεριέχεται ὁ σκοπός, ποὺ εἶναι ἡ ἄρπαγὴ τῶν χρημάτων, τονίζεται ὅμως ἀπὸ τὸν συγγραφέα ἰδιαίτερα τὸ τέλος τῆς ὅλης πράξεως, ποὺ εἶναι καὶ τὸ πιὸ ἀποτρόπαιο. Τὰ ἄλλα ἀφίνονται νὰ ἐννοηθοῦν. Ἐπανερχόμαστε στὸν Ἡρόδοτο: Ὁ Ἀρίων — λέγεται —, ἐπειδὴ κατάλαβε αὐτό¹, παρακάλεσε, νὰ τοῦ πάρουν τὰ χρήματα, ἀλλὰ νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ ζήσῃ². Ὅμως μὲ τὴ λογικὴ αὐτὴ πρόταση ἑνὸς ἀπελπισμένου δὲν εἶναι σύμφωνοι οἱ ναῦτες, διότι προφανῶς δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ ἔχουν ζωντανὴ μαρτυρία τῆς ληστρικῆς τους πράξεως. Τὸ σπουδαῖο εἶναι — ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴ δομὴ τῆς ἱστορίας καὶ τὴ θεματικὴ τοῦ ἐπεισοδίου —, ὅτι ἐκεῖνο ἀκριβῶς, ποὺ ἤθελαν οἱ ναῦτες νὰ ἀποφύγουν (δηλαδή: τὴ ζωντανὴ μαρτυρία τοῦ θύματος), τελικὰ δὲν τὸ ἀπέφυγαν. Ἐτσι δένεται ἐσωτερικὰ ὁλόκληρο τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸ τέλος τῆς ἱστορίας, ὅπου παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο ἡ ἐπικράτηση τῆς θείας Δίκης μὲ τὴν τιμωρία τῶν ναυτῶν καὶ μὲ κύριο μάρτυρα τὸν ἴδιο τὸν Ἀρίωνα³. Μιὰ θαυμάσια «κυκλικὴ σύνθεση» στὴν ἱστορία αὐτὴ φέρνει πάλι ἀντιμέτωπους δρᾶστες καὶ θῦμα, ὅπως στὴν ἀρχή, μὲ ἀντίστροφους ὅμως ρόλους, ὅπου ἡ πλεονεκτικὴ θέση ἀνατρέπεται: τώρα ὁ Ἀρίων εἶναι ὁ κερδισμένος.

Τὸ βασικὸ σημεῖο, ποὺ πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἐδῶ ἐρμηνευτικά, εἶναι ἡ ἀντιπρόταση, ποὺ γίνεται στὸν Ἀρίωνα ἀπὸ τοὺς ναῦτες, σ' ἓνα παζάρεμα ζωῆς καὶ θανάτου. Ὁ Ἀρίων εἶχε προτείνει: νὰ πάρουν τὰ χρήματα, ἀλλὰ νὰ τοῦ χαρίσουν τὴ ζωή. Οἱ ναῦτες δὲν ἀπορρίπτουν ἀπλῶς τὴν πρόταση τοῦ αἰοίδου, ἀλλὰ τὸν θέτουν ἐνώπιον μιᾶς σκληρῆς ἐκλογῆς μὲ μιὰ ἀντιπρόταση, ποὺ ἀντιστρέφει ὅμως ἐντελῶς τὸ πνεῦμα τῶν λόγων τοῦ Ἀρίονος καὶ ὁδηγεῖ πέρα ἀπὸ κάθε δυνατότητα διαπραγματεύσεως στὸ ἐπίπεδο, ποὺ εἶδαμε νὰ δημιουργηθῇ μὲ τὴν πρόταση τοῦ Ἀρίονος. Ὁ αἰοιδὸς παγιδεύεται κυριολεκτικὰ μέσα σὲ μιὰ χλευαστικὴ καὶ ἀμείλικτη ἀναγκαιότητα. Σ' αὐτὸν τίθεται τώρα τὸ δίλημμα: «*ἢ αὐτὸν διαχρᾶσθαι*»

σημαίνει ἀκριβῶς αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὴν πρόταση τοῦ Ἀρίονος, ποὺ εἶναι ἀνάπτυξη τῆς σκέψεως τῶν πειρατῶν: Ναῦτες — α) *ἐκβαλόντας* β) *ἔχειν τὰ χρήματα* (δηλ. καὶ τὰ δύο: καὶ νὰ τὸν πετάξουν καὶ νὰ τοῦ πάρουν τὰ χρήματα). Ἀρίων: — α) *ψυχὴν παραιτούμενον* β) *χρήματα προίεντα* (: τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο), ὅπου τὸ «*ψυχὴν παραιτούμενον*» ἀντιστοιχεῖ ἀντιθετικὰ πρὸς τὸν θάνατο, ποὺ ἀποσκοποῦσαν οἱ ναῦτες.

1. «*συνέντα τοῦτο*», ὅπου ἡ ἀντων. «*τοῦτο*» ἀναφέρεται σαφέστατα στὰ προηγούμενα: «*ἐκβαλόντας ἔχειν τὰ χρήματα*».

2. Βεβαίως: «*ψυχὴν*» = ζωὴν, ὅπως ἤδη στὴν Ὀδύσεια (α 4) καὶ στὸν Ἀρχίλοχο (ἀπ. 6, 3D.).

3. Βλ. 1, 24, 7-8.

4. Τὸ ρ. «*διαχρῶμαι*» + αἰτ. προσ. σημαίνει ἐδῶ: φονεύω, ὅπως λ.χ. Θουκ. 1, 126, 11. 3, 36, 4 κ.ά.

μιν... ἢ ἐκπηδᾷ ἐς τὴν θάλασσαν τὴν ταχίστην» (1, 24, 3), δηλαδή: ἢ ν' αὐτοκτονήσῃ ἢ νὰ πηδήσῃ στὴ θάλασσα τὸ συντομώτερο. Εἶναι σφάλμα νὰ νομισθῇ, ὅτι τὸ δεύτερο σκέλος τῆς προτάσεως («ἐκπηδᾷ ἐς τὴν θάλασσαν») περιέχει μιὰ ἡπιώτερη μορφή ἀπειλῆς καὶ ὅτι ἀφίνει δυνατότητα σωτηρίας, διότι α) οἱ ναῦτες, μετὰ τὴν ἀντιπρότασή τους, ἀπέκρουσαν ἡδὴ τὴν παράκληση τοῦ Ἀρίονος, νὰ τοῦ χαρίσουν τὴ ζωὴ. Εἶναι σαφέστατο: τὸ θῦμα δὲν ἔπρεπε νὰ ζήσῃ· β) τὸ θαυμαστὸ γεγονὸς τῆς σωτηρίας μετὰ τὸ δελφίνι ἦλθε ἐντελῶς ἀπροσδόκητα —ὄχι μόνο γιὰ τοὺς ναῦτες, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν Ἀρίονα. Ἦταν ἀπολύτως ἔξω ἀπὸ κάθε προσδοκία, καὶ θὰ ἦταν ἀπλοϊκὸ νὰ νομισθῇ, ὅτι στὴν πρόταση τῶν πειρατῶν ἀφινόταν στὸν Ἀρίονα μιὰ κάποια δυνατότητα σωτηρίας. Ἐπομένως ἡ διλημματικὴ πρόταση τῶν ναυτῶν ἡχεῖ παράξενα καὶ μακάβρια: θάνατος ἢ θάνατος —καὶ στίς δυὸ περιπτώσεις: θάνατος. Ἡ μόνη δυνατότητα ἐπιλογῆς, ποὺ ἀφίνεται στὸν αἰοῖδ, εἶναι τὸ εἶδος τοῦ θανάτου.

Ὅσο καὶ ἂν ἡ σκληρὴ πρόταση τῶν ναυτῶν δημιουργῇ τὴν ἐντύπωση χλευασμοῦ καὶ εἰρωνείας ἐκ μέρους ἐκείνου, ποὺ ἔχει τὴ δύναμη καὶ τὴν ὑπεροχὴ ἔναντι τοῦ ἀδύνατου —πρᾶγμα ὄχι σπάνιο!—, ἐν τούτοις πρέπει νὰ διακρίνωμε σ' αὐτὴ τὴ δυνατότητα ἐπιλογῆς μιὰ μορφή παραχωρήσεως. Φυσικά, ἐκεῖνο, ποὺ εἶναι σίγουρο, εἶναι ὅτι στὸ δίλημμα, ποὺ προβάλλεται, ἐκφράζεται ψυχρὰ καὶ ἀμετάκλητα ἡ ἀπόφαση, ποὺ εἶναι ἡ καταδίκη: θάνατος. Τὸ εἶδος ὅμως τοῦ θανάτου διαφοροποιεῖται καὶ δικαιολογεῖται καθαρὰ στὸ πρῶτο σκέλος: «ὥς ἂν ταφῆς ἐν γῇ τύχη»: τὸ πρῶτο εἶδος θανάτου ἐξασφαλίζει στὸν Ἀρίονα τὴν ταφή². Εἶναι δὲ γνωστὸ, πόσο φορικτὸ καὶ ἀπαράδεκτο ἦταν γιὰ τὴν ἀρχαία ἀντίληψη τὸ νὰ μείνῃ ἄταφος ὁ νεκρὸς. Καὶ γνωρίζομε ἀπ' τὴν ἀρχαία λογοτεχνία, πῶς ἐθρηνεῖτο ὁ θάνατος τῶν ναυαγῶν μετὰ κεντρικὸ παράπονο ὄχι τὸ θάνατο, ἀλλὰ τὸ γεγονὸς, ὅτι ὁ νεκρὸς ἔμεινε ἄταφος³. Τὸ περίεργο ἴσως εἶναι, ὅτι ὁ Ἀρίων ἐπέλεξε σιωπηρὰ τὸ δεύτερο, χωρὶς νὰ διατυπώσῃ τὴ γνώμη του καὶ χωρὶς νὰ φανῇ ἡ πρόθεσή του αὐτῇ. Ἡ παράκλησή του τώρα ἦταν, νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ —πρὶν πεθάνῃ—, νὰ τραγουδήσῃ τὸν «ὄρθιον νόμον». Ἀπὸ τὰ

1. Καὶ στὸν Ἡρόδοτο καὶ στὸ Θουκυδίδη ὑπάρχουν περιπτώσεις, ὅπου οἱ δυνατοὶ پاښتون μετὰ τὸν πόνο τοῦ ἀνίσχυρου. Ὑπενθυμίζω τὸν διάλογο τῶν Μηλίων στὸ Θουκυδίδη καὶ ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο τὴν περίπτωση τῶν ἐξορίστων Σαμίων, ποὺ φθάνουν στὴ Σπάρτη καὶ ζητοῦν βοήθεια (3, 46).

2. Μᾶς εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότητα παραδείγματα, ὅπου ὁ μελλοθάνατος παρακαλεῖ, νὰ δοθῇ τὸ πτώμα του στοὺς οἰκείους του γιὰ νὰ ταφῇ. Ἡ παλαιότερη καὶ πιὸ ἐντυπωσιακὴ περίπτωση στὴν ἐλληνικὴ λογοτεχνία εἶναι ὁ Ἔκτωρ, ποὺ παρακαλεῖ τὸν Ἀχιλλεῖα (X 337 κ. ἑ., κυρίως 342/3: «σῶμα δὲ οἶκαδ' ἐμὸν δόμεναι πάλιν ὄφρα πυρὸς με / Τρώες καὶ Τρώων ἄλοχοι λελάχῃσι θανόντα»). πβ. καὶ τὰ λόγια τοῦ Ἐκτορος ἡδὴ στὸ Η 77 κ. ἑ.

3. Στὰ λόγια τοῦ Τηλεμάχου (α 161/2) κυριαρχεῖ ἡ εἰκόνα τοῦ ἄταφου πατέρα «οὐδ' ὅθι που λεύκ' ὁστέα πύθεται ὀμβρῷ / κείμεν' ἐπ' ἡπείρου, ἢ εἰν ἀλὶ κῆμα κυλίνδει». Χαρακτηριστικὸ

λόγια του φαίνεται, ὅτι κατόπιν θὰ ἐπέλεγε τὴν πρώτη λύση: «ἀείσας δὲ ὑπεδέκετο ἑωυτὸν κατεργάσασθαι» (1, 24, 5)¹. Ὅταν ὅμως ἐτελείωσε τὸ τραγούδι, πήδησε στὴ θάλασσα: «τελευτῶντος δὲ τοῦ νόμου ῥῖναι μιν ἐς τὴν θάλασσαν ἑωυτὸν» (1, 24, 5)².

Στὸ ἐρώτημα, γιατί ὁ Ἀρίων προτίμησε αὐτὸ τὸ θάνατο, πηδώντας στὴ θάλασσα, οὔτε ἡ παράδοση δίνει ἀπάντηση, οὔτε καὶ ἐμεῖς πρέπει νὰ ἀναμένουμε μιὰ ἐξήγηση. Ἀκόμη δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἰσχυρισθοῦμε, ὅτι ὁ Ἀρίων εἶχε τὴν ἐλπίδα, ὅτι μετὰ τὸν «*δρθιον νόμον*» ὁ θεὸς θὰ τὸν βοηθοῦσε νὰ σωθῇ —ὅπως σώθηκε. Μιὰ τέτοια ὑστερόβουλη σκέψη πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ γιὰ δυὸ λόγους: α) θὰ παρερμηνεύοταν ἡ μορφή τοῦ αἰδοῦ καὶ ἡ ἀφοσίωσή του στὸ θεό, στὸν ὁποῖον ἀφιερώνει καὶ τώρα τὶς τελευταῖες στιγμές του καὶ τὸ τραγούδι του, β) ἂν ὑπῆρχε περίπτωση, νὰ ἐπέμβῃ ὁ θεός, δὲν χρειάζοταν νὰ συμβῇ αὐτὸ στὴ θάλασσα. Μποροῦσε νὰ βοηθήσῃ σὲ κάθε στιγμή —καὶ ἐπάνω στὸ πλοῖο. Ἐξ ἄλλου φαίνεται καθαρά, ὅτι ἡ τελευταῖα ἐπιθυμία τοῦ Ἀρίωνος ἦταν νὰ τραγουδήσῃ «*νόμον τὸν δρθιον*» σὲ ὅλη τὴ λαμπρότητά του, «*ἐν τῇ σκευῇ πάσῃ*».

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τὸ ἐπεισόδιο ἔπρεπε νὰ καταλήξῃ στὴ σωτηρία τοῦ Ἀρίωνος μὲ τὴ βοήθεια τοῦ δελφινιοῦ —ἐνα ἐξαίσιο γεγονός, ποὺ δὲν εἶναι ἄγνωστο οὔτε στὸ μῦθο οὔτε στὴν τέχνη τῶν Ἑλλήνων³.

εἶναι τὸ ὠραῖο ἐπίγραμμα τοῦ Καλλιμάχου Α. Ρ. 7, 271 (= 17 Pf.): «*ὦφελε μῆδ' ἐγένοντο θαοὶ νέες· οὐ γὰρ ἂν ἦμεις / παῖδα Διοκλείδου Σῶπολιν ἐστένομεν. / Νῦν δ' ὁ μὲν εἰν ἅλι πού φέρεται νέκυσ, ἀντί δ' ἑκείνου / οὖνομα καὶ κενὸν σῆμα παρερχόμεθα*». πβ. καὶ τὸ Α. Ρ. 7, 272 (Καλλίμ. 18 Pf.). Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα: Ὀνεστος (Α. Ρ. 7, 274), Γλαῦκος ὁ Νικοπολίτης (Α. Ρ. 7, 285: *οὐ κόνις οὐδ' ὀλίγον πέτρης βάρος, ἀλλ' Ἐρεσίππου, / ἦν ἑσορᾶς, αὐτὴ πᾶσα θάλασσα τάφος· / ὦλετο γὰρ σὺν νηὶ τὰ δ' ὅστέα ποῦ ποτ' ἐκείνου / πύθεται, αἰθυσίαις γνωστὰ μόναις ἐνέπειν*), Ἀντίπατρος Θεσσαλ. (Α. Ρ. 7, 288), Ξενόκριτος Ρόδιος (Α. Ρ. 7, 291), Μᾶρκος Ἀργεντάριος (Α. Ρ. 7, 374 καὶ 395), Ἰουλιανὸς Αἰγύπτ. (Α. Ρ. 7, 592, ὅπου γίνεται σαφὴς ἀναφορὰ στὸ γεγονός, ὅτι ἡ θάλασσα στέρησε τὴν ταφή, ποὺ εἶναι «*γέρας ὄστατον*») κ.ἄ.

1. «*ἑωυτὸν κατεργάσασθαι*» ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς σ' αὐτὸ, ποὺ τοῦ πρότειναν οἱ ναῦτες: «*αὐτὸν διαχρᾶσθαι μιν*».

2. Καὶ σὲ ἄλλες ἀφηγήσεις βρίσκομε κατὰ λέξη τὴν ἴδια διατύπωση, πβ. Πλούτ.: «*ρίψεν ἑαυτὸν*». Στὸ κείμενο τοῦ Λουκιανοῦ φαίνεται, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ἀρίων πρότεινε αὐτὴ τὴ λύση: «*ἐπεὶ ταῦτα δέδοκται... ἑάσατε ῥῖναι*» καὶ οἱ ναῦτες δὲν εἶχαν ἀντίρρηση. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἀρίων δὲν εἶχε ἐλπίδα σωτηρίας: «*ὥς αὐτίκα πάντως ἀποθανοῦμενος*».

3. Ἕνας σπουδαῖος, ἀξιοσεβαστός ἢ ἐνδοξος ἢ εὐσεβὴς ἄνθρωπος σώζεται ἀπὸ ἑνα δελφίνι. Γνωστός εἶναι ὁ μῦθος γιὰ τὸ Μελικέρτη, τὸ γιὸ τῆς Ἰνούς, ποὺ τὸν ἔσωσε ἑνα δελφίνι, φέρνοντάς τον στὴν Κόρινθο, καὶ γιὰ τὸν Φάλανθο, τὸν ἀρχηγὸ τῆς λακωνικῆς ἀποικίας στὸν Τάραντα. Ἀσφαλῶς εἶναι χαρακτηριστικό, ὅτι καὶ οἱ τρεῖς τόποι (Κόρινθος - Τάρας - Λέσβος) ὑπάρχουν στὴ διήγηση τοῦ Ἡροδότου γιὰ τὸν Ἀρίωνα, πράγμα ποὺ δείχνει, ὅτι ἡ ἱστορία μὲ τὸ δελφίνι ἀνήκει σὲ ἑνα γνωστὸ (καὶ παλαιότερο) κοινὸ τύπο ἀφηγήσεων, ποὺ συνδέονται μὲ ὀνομαστὰ πρόσωπα (ἥρωες, ποιητὲς κ.τ.λ.). Βλ. καὶ W. W. How - J. Welles, *A Commentary on Herodotus* (στὸ χωρίο). Τὸ δελφίνι ἔγινε πολὺ ἐνωρίς τὸ ἱερὸ ζῷο τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁ ὁποῖος μάλιστα εἶχε καὶ τὸ ἐπίθετο «*Δελφίνιος*» καὶ μποροῦσε νὰ παίρνῃ, ὅταν ἤθελε, τὴ μορφὴ τοῦ δελφινιοῦ. Βλ. M. Rabinovitch, *Der Delphin in Sage und Mythos der Griechen*, Dornach-Basel 1947. A. Lesky, *Thalatta, Der Weg der Griechen zum Meer*, Wien 1947, σσ. 105 κ. ἔ.

Αὐτὸ εἶναι τὸ κεντρικὸ σημεῖο καὶ τὸ παράδοξο τῆς ἱστορίας γιὰ τὸν Ἀρίωνα¹. Ἐπομένως τὸ πέσιμο στὴ θάλασσα ἦταν *conditio sine qua non* γιὰ τὸ μῦθο, ἓνα στοιχεῖο, ποὺ καθωρίζοταν ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἐπεισόδιο. Δὲν ἐνδιέφερε τόσο ἡ ἴδια ἡ σωτηρία, ὅσο ὁ τρόπος τῆς σωτηρίας. Γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Ἀρίωνα, τὴν φυσικὴ δομὴ τῆς ἱστορίας, ἡ σωτηρία τοῦ εἶχε ἀποκλεισθῇ —προπαντὸς μετὰ τὸ σκληρὸ δίλημμα, ἐνῶπιον τοῦ ὁποῖου τὸν ἐβαλάν οἱ ναῦτες. Ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ στόχο τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ποῦ ἦταν ἡ παράδοξη καὶ θαυμάσια σωτηρία τοῦ ἀπὸ τὸ δελφίνι καὶ ἡ πιστοποίηση τῆς θείας συμπαραστάσεως στὸν εὐσεβῆ ποιητὴ, ἐξηγεῖται καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἀρίων δὲν ἐπέλεξε τὸ θάνατο πᾶνω στὸ πλοῖο, μοιλονότι ἡ προσφορά τῆς ταφῆς ἦταν ἐλκυστικὴ παραχώρηση. Ὁ Ἀρίων ὅμως ἔπρεπε μὲ τὴν ἀπόφασή του νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ στόχο τοῦ μῦθου. Ὁ ἴδιος ἔγινε *exemplum* σὲ μιὰ διαπίστωση, ὅτι οἱ θεοὶ συμπαραστέκονται στοὺς εὐσεβεῖς θεράποντές τους καὶ ὅτι ἡ θεία δίκη κυριαρχεῖ πάντοτε².

Τὴν ἀποψη, ὅτι ἡ ἀφήγηση γιὰ τὸν Ἀρίωνα —ποῦ ἀκολουθεῖ κάπως ἀσύνδετα τὴν ἀναφορὰ τοῦ ἱστορικοῦ στὸν Περίανδρο— πρέπει μᾶλλον νὰ ἐξηγηθῇ ἀπὸ τὴν πρόθεση τοῦ Ἡροδότου “den Abschnitt zu beleben”, δὲν θεωρῶ εὐστοχῇ³. Ἀκριβῶς “das darin erhaltene θῶμα μέγιστον” (Drexler) ἀποτελεῖ βασικὸ κριτήριο ἀξιολογήσεως τῆς νουβέλλας ὄχι μόνο μέσα στὴν εὐρύτερη ἐνότητα τῶν κεφ. I, 23 κ. ἐ., ἀλλὰ καὶ μέσα στὸ ὅλο ἔργο. Ἀκόμη προσπάθειες σκοπιμότητας ἢ ἐπιδιώξεως τοῦ ἱστορικοῦ, νὰ καλύψῃ πίσω ἀπὸ τὴν ἀπλὴ ἱστορία ἓνα σπουδαῖο ἄνθρωπο ἢ ἓνα θεό, δὲν νομίζω ὅτι προκύπτουν ἀπὸ τὸ ἔργο, ὥστε νὰ ἀποτελοῦν κριτήριον στὴν

1. “Ὅλοι οἱ μεταγενέστεροι τονίζουν ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ σημεῖο, διότι εἶναι —φυσικὰ— καὶ τὸ πιὸ γοητευτικόν. Παράδειγμα: ὁ Φίλιππος ὁ Θεσσαλ. (Α. Ρ. 9, 88), χρησιμοποιώντας κατ’ ἀπομίμηση τοῦ γνωστοῦ μῦθου ὡς θέμα τῆ σωτηρίας ἐνὸς ἀηδονίου, ποῦ ἔπεσε στὴ θάλασσα, ἀπὸ ἓνα δελφίνι, ἀναφέρεται σαφέστατα στὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸν Ἀρίωνα (στ. 8: “οὐ ψεύστης μῦθος Ἀρίωνος»). Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός, ὅτι τὸ πουλὶ ἦταν ἀηδὸνι —πράγμα ποῦ ὀδηγεῖ στοὺς γνωστούς παραλληλισμοὺς καὶ στίς συγκρίσεις ἀοιδῶν καὶ ποιητῶν μὲ ἀηδόνια. Ὁ συσχετισμὸς ἐδῶ εἶναι: Ἀρίων - ἀηδὼν”. Ὁ Βιάνωρ (Α. Ρ. 9, 308) ἀφιέρωσε ἓνα ἐπίγραμμα στὸν Ἀρίωνα, ὅπου ἡ σωτηρία μὲ τὸ δελφίνι ἀποτελεῖ τὸν κεντρικὸ πυρῆνα. Τὸ ἐπίγραμμα τελειώνει μὲ ἓνα ἠθικὸ ἀξιῶμα (5/6): “ἀρα θάλασσα / ἰχθὺς ἀνθρώπων εἶχε δικαιότερος;». Ὁ ἴδιος ποιητὴς ἀφιερώνει ἓνα ποίημα στὸ ἄγαλμα, ποῦ παριστάνει τὸν Ἀρίωνα μὲ τὸ δελφίνι, πάλι μὲ ἀπόφθεγμα στὸ τέλος (Α. Ρ. 16, 276, 4): “κτεινόμεθ’ ἀνθρώποις, ἰχθὺσι σωζόμεθα”. - Ὁ Αἰλιανός, περὶ ζ. ἰδ. 12, 45, I 315 κ. ἐ. Hercher, ἀναφέρεται στὴν ἱστορία τοῦ Ἀρίωνος μὲ τὸ δελφίνι ὡς τεκμήριον γιὰ τὸ ὅτι τὰ δελφίνια εἶναι “φιλοδοὶ καὶ φιλαυτοὶ” καὶ παραδίδει ἓναν ὕμνον “μάρτυρα τῆς τῶν δελφίνων φιλομουσίας», ποῦ ἔγραψε ὁ Ἀρίων ξεπληρώνοντας ἔτσι τὴ σωτηρία του (D. Page, PMG, Fragm. Adesp. 21). Βλ. καὶ G. F. Bruns, Quaderni Urbinati 22, 1976, 131 κ. ἐ.

2. Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη, ὅτι ὅπωςδήποτε —ἔστω καὶ ἀργά— ἔρχεται ἡ “δίκη», ἔχει ἄριστα ἐκφρασθῇ ἀπὸ τὸν Σόλωνα —μιὰ ἄλλη παραδειγματικὴ μορφή στὴν ἱστορία τοῦ Ἡροδότου. Πρ. Σόλ. 13, 8 West: “πάντως ὕστερον ἦλθε δίκη», στ. 28: “πάντως δ’ ἐς τέλος ἐξεφάνη» (sc. Ζηνὸς τίσις) καὶ 31: “ἤλυθε πάντως αὐτίς».

3. H. Drexler, Herodot - Studien, Hildesheim - N. York (G. Olms), 1972, σ. 235.

ἀντιμετώπιση τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ Ἀρίονος¹. Ἀσφαλῶς δὲν ἦταν τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἀρίων ἐφεῦρε τὸν Διθύραμβο καὶ ἦταν φίλος μὲ τὸν Περίανδρο, ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὸν Ἡρόδοτο, νὰ διηγηθῇ τὴν ἱστορία μὲ τὸν ποιητὴ καὶ τὸ δελφίνι². Ἀσφαλῶς τὸ ὄνομα τοῦ Περίανδρου ἦταν κατάλληλη εἰσαγωγή στὴν ἱστορία γιὰ τὸν Ἀρίονα, ποὺ κυκλικά ἐπανασυνδέεται πάλι μὲ τὸν Περίανδρο, ἀφοῦ αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ κριτὴς καὶ τιμωρὸς τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ναυτῶν. Τὸ παράδοξο τῆς σωτηρίας, τὸ «*θῶμα μέγιστον*», ποὺ ἐντοπίζεται χρονικά στὴν τυραννίδα τοῦ Περίανδρου («*τῷ δὲ... ἐν τῷ βίῳ θῶμα μέγιστον παρὰ στήναι*»), τὸ δέχονταν ἀναμφισβήτητα οἱ ἀναγνώστες τοῦ Ἡροδότου χωρὶς ἔκπληξη καὶ χωρὶς ὑποψία. Τέτοια “miracula” ἦταν συνηθισμένα στὴν παλαιότερη πεζογραφία καὶ στὴν ποίηση καὶ ὁ συγγραφέας δὲν ἔνοιωθε τὴν ὑποχρέωση, νὰ ἐξηγῇ τὴν λειτουργία τοῦ «θαυμαστοῦ» μέσα στὸ ἔργο του³.

1. Ἔτσι ὁ J. L. Myres, *Herodotus, Father of history*, Oxford 1953, σ. 83, βλέπει πίσω ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Ἀρίονος τὸν Περίανδρο, ἐνῶ ὁ H. Schwabl, *Herodot als Historiker und Erzähler* (Gymnasium 76, 1969, 260 κ. ἑ.), τὸν Ἀπόλλωνα, πρᾶγμα ποὺ ὑποδηλώνει ὄχι μόνον ὁ αἰδός, ἀλλὰ καὶ τὸ δελφίνι —ἀκόμη καὶ ἂν δὲν λέγεται οὔτε λέξη. Τὸ συμπέρασμα τοῦ Schwabl: “Das apollinische Wunder also ist es, das dem Arion seine bestimmte Stelle im Werk des Herodot gibt”, ποὺ μὲ δξύτητα πολεμεῖ ὁ Drexler (236), τοποθετεῖ μὲν τὸ πρόβλημα στὴν σωστή του θέση, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐρμηνεύει. Γιὰ τὴν ἀσύνδετη ἀφήγηση τοῦ Ἡροδότου σχετικὰ μὲ τὸν Ἀρίονα βλ. K. v. Fritz, *Die griechische Geschichtsschreibung*, Berlin 1967, I, 306. Ὡς πρὸς τὴ σχέση τῆς νομβέλλας μὲ τὸν Περίανδρο καὶ μὲ τὴν κεντρικὴ ἀφήγηση καὶ ὡς πρὸς τὶς διαφορὲς ἀπόψεις τῶν ἐρμηνευτῶν (Hellmann, Aly κ.ἄ.) βλ. J. Cobet, *Herodots Exkurse und die Frage der Einheit seines Werkes* (Historia, Einzelschr. 17), Wiesbaden 1971, σσ. 145 κ. ἑ.

2. E. Hermes, *Geschichte und Geschichten bei Herodot* (Der Altsprachl. Unterricht, Reihe 9, H. 3, 1966) σ. 25. “Ὅσα παραπέρα λέγονται γιὰ τοὺς ναῦτες, τὴν ἐμφάνιση τοῦ δελφinioῦ κ.τ.λ. εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ πράγματα.

3. Βλ. καὶ W. Pohlmann, *De arte qua fabellae herodoteae narratae sint*, Diss. Göttingen 1912.